

Evoluția științei politice în România – reflecții pe marginea unui domeniu în continuă schimbare

(The evolution of political science in Romania – reflections on a constantly changing field)

Radu CARP

Abstract

This article makes some considerations about the evolution of the political science in Romania following the change of the political regime in 1989. Although many issues could be discussed in detail in this framework, the article traces back just the most fundamental changes, like the journals, the status of political science as a discipline taught in universities, the research challenges in the area, etc. The evolution of the main domain and its varieties - political science, international relations, security studies - is also discussed. In the end, the most important challenges ahead of political science in Romania are underlined.

Keywords: *international relations, journal, political science, research, security studies, university*

Întrebările la care ne-am propus să răspundem sunt: de unde s-a început cu evoluția științei politice în România, în ce punct ne aflăm în prezent și care sunt provocările cu care ne vom confrunta cu siguranță în viitor?

Multă vreme, științele sociale au fost marginalizate. Înainte de 1989, din motive ideologice, nu putea exista decât o singură variantă a studierii comportamentului social: cea marxistă. Chiar și interpretările occidentale ale marxismului care se abăteau de la linia ideologică stabilită de clasici erau ascunse în România. Prezentarea Școlii de la Frankfurt, de exemplu, convenea doar la modul abstract, pentru a afirma că regimul comunist de la București încurajează marxismul; în realitate, se încerca îndepărtarea de scrierile acestor autori. Recent, Timothy Garton Ash descria experiența sa din Berlinul de Vest și, simultan, din Berlinul de Est din anii 1970¹. Guvernarea din RDG încerca cu obstinație să împiedice tinerii din Vest, entuziasmați de Marcuse și de alții asemenea, să intre în contact cu tinerii din Est. Atunci când Vladimir Tismăneanu descria Școala de la Frankfurt într-o carte apărută la Editura Politică², s-a considerat o concesie care, ca orice abatere ideologică din acele timpuri, a fost făcută pe ascuns, fără ca Partidul Comunist Român să-și asume conținutul cărții, să o promoveze, să o integreze în corpul oficial de literatură care ajuta la propaganda ideologică.

Astfel, la începutul anilor '90, s-a pornit cu un dublu handicap: absența literaturii de specialitate în domeniul științei politice, cu excepția câtorva inițiați care au avut, prin apartenența la școala de cadre a PCR, Institutul „Ștefan Gheorghiu”, acces la literatura occidentală, atent filtrată pentru a nu reflecta cu adevărat dezbaterile de idei din Occident. Scrierile lui Vaclav Havel, de pildă, nu erau disponibile nici măcar în traduceri în limbi de circulație internațională în România, chiar și pentru cei familiarizați cu tainele științei politice aflați în solda regimului comunist. Dintr-o dată, după schimbarea de regim politic, a fost nevoie de recuperarea unui handicap în materie de scrieri fundamentale dar simpla punere a acestora în circuit nu era suficientă, fiind necesară contextualizarea.

¹ Timothy Garton ASH, *Homelands: A personal history of Europe*, Bodley Head, 2023.

² Vladimir TISMĂNEANU, *Noua stângă și Școala de la Frankfurt*, Editura Politică, București, 1976.

La începutul anilor '90, s-a pus din acest motiv accent pe traduceri de texte fundamentale. Autori precum Mill, Tocqueville, Constant, Aron ș.a. erau cu desăvârșire necunoscuți publicului larg – cu excepția unor traduceri fragmentare din secolul al XIX-lea, grevate de înțelegerea limitată a contextului în care au fost scrise aceste texte. Din fericire, munca de traducere – în majoritatea cazurilor, de bună calitate – a fost însoțită de comentarii profesionale. Edițiile superficiale au fost sesizate ca atare și denunțate prin luări de poziție ale comunității academice în formare.

Trebuie adăugat rolul inestimabil al *Europei Libere* de dinainte de 1989. Faptul că Monica Lovinescu vorbea publicului românesc despre Arendt, Aron, Finkelkraut ș.a. a contribuit decisiv la impunerea acestor autori în conștiința colectivă. Abia ulterior, când respectivele intervenții au fost grupate în volume³, s-a realizat importanța acestei contribuții. Cultura orală s-a transformat în cultură scrisă, nu înainte de a fi fost receptată, de asemenea indirect, prin cultura scrisă.

A fost cea mai grea perioadă din evoluția științei politice, deoarece instituțiile încă lipseau sau erau într-un stadiu incipient. Editurile mari precum Humanitas și, mai târziu, Polirom și-au asumat un risc, nefiind clar de fapt cui se adresează. Interesul pentru politică în primii ani de după 1989 a fost decisiv în formarea unui public ce a răspuns favorabil ofertei acestor edituri.

Începând cu anii '90 s-au creat primele facultăți de științe politice din România, ca parte a unor universități de prestigiu – Universitatea din București, Universitatea Babeș-Bolyai, Universitatea de Vest din Timișoara, Universitatea Alexandru Ioan Cuza din Iași. Ulterior au apărut facultăți de științe politice în cadrul altor universități – cazul Universității „Petre Andrei” din Iași fiind meritoriu în acest sens, mai ales pentru riscurile asumate într-o perioadă tulbură, în care interesul pentru știința politică în general era extrem de volatil.

Care este motivul pentru care apariția acestor facultăți a fost un moment decisiv? În primul rând, pe lângă traduceri literare de specialitate, au început să apară contribuții serioase la acest domeniu ale autorilor români. Aceștia au venit din domenii foarte diferite – filosofie, istorie și drept preponderent –, neavând în marea lor majoritate o educație în domeniul sociologiei. Știința politică s-a definit de la bun început în România post-decembristă ca un domeniu multidisciplinar, iar acest moment originar produce efecte și astăzi. Mult mai târziu, sociologii au început să fie interesați de analiza fenomenelor politice, efectuând racordarea deplină a tendințelor occidentale. Totuși, cei veniți din domenii diverse au beneficiat de experiența universităților americane, realizând importanța instrumentelor cantitative și calitative. Așa cum la începutul anilor '90 știința politică a venit pe filiera franceză, datorită burselor de studiu oferite în acest sens, la începutul anilor 2000, o nouă generație va beneficia pe deplin de facilitățile oferite de universitățile americane, inclusiv de acces la literatura de specialitate publicată în reviste de nișă.

Trebuie menținut rolul decisiv pe care l-a jucat la dezvoltarea științei politice reviste precum *Sfera Politicii* sau *Polis*. Din publicații destinate mai degrabă publicului larg interesat de politică, acestea au deveni reviste adresate unui public din ce în ce mai specializat. În aceeași categorie se înscrie și revista *Altera*, publicată de Liga Pro Europa la Târgu Mureș, destinată unui public interesat de problematica minorităților naționale, mai puțin extins dar extrem de receptiv și care a oferit un cadru foarte potrivit de dezbateri. Reconcilierea româno-maghiară, izolarea extremismelor politice și identitare au fost decisiv marcate de această revistă care, din păcate, nu a mai continuat.

Anii 2000 au găsit știința politică din România în mijlocul unui șantier: facultățile de profil s-au înmulțit, au început să apară primii lor absolvenți care au dorit să-și continue activitatea în

³ Vezi Monica LOVINESCU, *La apa Vavilonului*, Humanitas, București, 2023; *Etica neuitării*, Humanitas, București, 2023.

câmpul academic sau în cercetare și au contribuit la rândul lor la evoluția științei politice. Cei care începuseră doctorate în Europa Occidentală sau în SUA au continuat cariere academice în străinătate sau au revenit în România. Au început să apară primele rețele universitare bazate nu doar pe schimburi academice, ci și pe proiecte de cercetare. Timid, s-a început finanțarea din partea unor instituții de profil din România: IER, UEFISCDI etc. Evoluția nu a fost atât de dinamică precum ar fi fost necesar, chiar și în acest moment fiind necesare resurse financiare pentru cercetare, deoarece resursa umană există și poate fi pusă mai bine în valoare.

Treptat, știința politică din România s-a dotat cu toate instrumentele necesare. Numărul de facultăți de profil s-a stabilizat, la fel ca și al studenților. Au apărut reviste cu nimic mai prejos decât echivalentul lor occidental, precum *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, atractive nu doar pentru autorii români dar și pentru cei din străinătate. Există cărți de specialitate ale unor autori români, precum și traduceri ale unor scrieri importante. Bibliotecile publice s-au adaptat acestei evoluții, astfel încât resursele relevante sunt disponibile pe scară largă, în toate marile centre universitare, grație rețelei BCU. Domeniul științei politice a recuperat enorm, fiind în prezent la același nivel cu cel al altor științe. Criteriile de promovare în cariera academică iau în calcul componenta afirmării la nivel internațional. Faptul că domeniul științei politice include trei subdomenii – știința politică în sine, relațiile internaționale și studiile de securitate – a fost mai întâi formulat la nivelul unor criterii nu îndeajuns discutate în cadrul comunității de experți, dar ulterior a căpătat o largă acceptare.

În acest moment, există reputați politologi români care activează la universități de prestigiu din străinătate: Dragoș Aligică, Aurelian Crăiuțu, Alin Fumurescu, Iulia Joja (SUA), Veronica Anghel (SUA/Italia), Sorina Soare (Italia), Lavinia Stan (Canada), Ramona Coman (Belgia), Corneliu Bjola, Sergiu Gherghina, Cristian Nițoiu (Marea Britanie), Alina Mungiu Pippidi (Germania), Camil Ungureanu (Spania), Eliza Gherghe (Turcia) ș.a.. Despre evoluția științei politice din România s-au scris lucrări de sinteză, dintre care menționez două contribuții relative recente apărute în revista *Studia Politica. Romanian Political Science Review*⁴.

Domeniul este în continuă evoluție și adaptare. Există câteva probleme nesoluționate asupra cărora va exista cu siguranță o reflecție mai amplă în perioada următoare. Încerc să le enumăr succint:

1. Lipsesc încă lucrările fundamentale, cum ar fi dicționare, enciclopedii, tratate – doar cel din urmă domeniu fiind reprezentat prin câteva lucrări. Nu există o *Istorie a gândirii politice românești*, de exemplu. Lipsesc și lucrările de popularizare, în format accesibil, care să descrie concepte sau evenimente fundamentale (de exemplu, *Liberalismul*, *Antisemitismul*, *Partidele politice după 1989*, *Revoluția din decembrie 1989*).
2. Nu există o revistă aflată la granița dintre jurnalismul politic și revistele de strictă specialitate care să fie redactată într-o limbă de circulație internațională și pusă astfel într-un circuit mai amplu, o revistă care să se refere la fenomenele politice din România în context regional. Polonia a reușit să ofere un exemplu de succes în acest sens, revista *New Eastern Europe*, un experiment care implică nu doar comunitatea academică dar și analiști politici sau politicieni.

⁴ Dragoș DRAGOMAN, Bogdan GHEORGHITA, „Structuring political science in Romania: A brief overview”, in *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. XXI, no.2/2021, pp. 287-300; Buzogany ARON, Ramona Coman, Francisco DE ARAUJO VASQUEZ, „Institutionalization, professionalization, and internationalization of Romanian political science”, in *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. XXI, no.2/2021, pp. 301-323.

3. În ciuda unor eforturi repetate în timp, nu există o asociație reprezentativă la nivel național. Au existat asemenea încercări, obstacolele fiind deopotrivă logistice sau legate de lipsa de determinare de a merge mai departe.
4. Partea de cercetare a domeniului este slab reprezentată, există un singur institut al Academiei Române de profil – Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” – care nu a evoluat organic precum facultățile de științe politice, nu a fost nevoit să se adapteze cererilor și ofertei și nu a avut o legătură solidă cu mediul universitar (doar la nivelul de vârf al conducerii, dar nu a existat o preocupare instituțională). Alte instituții din subordinea unor ministere sau a Guvernului – IDR, IER, IICMER – acționează cu bune intenții, există o producție remarcabilă de lucrări științifice dar angajații lor se încadrează mai degrabă în noțiunea de funcționar public decât de cercetător. Facultățile de profil au în subordinea lor numeroase centre de cercetare dar acestea supraviețuiesc doar pe bază de granturi obținute prin competiții externe și nu sunt instituite în adevăratul sens al cuvântului, beneficiind de finanțare distinctă.
5. Nu s-a realizat legătura organică școală-liceu-universitate, niveluri distincte în care să existe o familiarizare cu cultura civică/democratică/politică gradual, pe măsura nivelului de cunoaștere specific vârstei. Sunt puțini profesori care predau în școli și licee materii care să trezească interesul pentru a studia ulterior de manieră profesionistă știința politică.
6. Nu există o corelație foarte bună între partea teoretică și cea practică a pregătirii în științele politice. Stagiile de pregătire în cadrul partidelor politice sunt cvasiinexistente. Instituțiile publice sunt reticente în a organiza practica studenților și aceasta înseamnă a nu putea explica la fața locului cum funcționează de fapt acestea.
7. Interfața cu mediul privat este foarte slabă. Puține firme private sau bănci sunt implicate în finanțarea unor cercetări de științe politice și astfel resurse importante nu sunt atrase de mediul academic, așa cum se întâmplă în alte țări.
8. Domeniile relații internaționale și studii de securitate nu beneficiază încă de infrastructura științei politice. Interesul studenților este mare, în creștere, dar numărul experților nu este încă semnificativ, este vorba de o comunitate dispersată, fără reviste de specialitate, cu posibilități reduse de a asigura o pregătire de specialitate pe întregul lanț licență-master-doctorat.
9. Există domenii în care cunoștințele de științe politice nu sunt deloc puse în valoare. Partidele politice nu angajează specialiști, ci preferă să incheie contracte cu firme care realizează sondaje de opinie sau cu resurse media online.
10. Declinul media, în special a presei scrise, a făcut ca temele politice să nu fie abordate neapărat de experții în științe politice, în sens larg, de domeniu care subsumează cele trei subdomenii. „Analiștii politici” sunt de multe ori istorici, militari sau pseudo-experti care nu au în realitate nicio pregătire sau au o pregătire în alte domenii. Dezbaterile media de calitate scăzută afectează întregul discurs despre politică, între dezbaterile savante din paginile unor reviste de specialitate și *talk show*-urile monotone și redundante nu mai există de regulă nimic. Imaginea analizei profesioniste despre politică este astfel degradată din start în opinia publică.
11. Lipsa de resurse financiare a universităților și pentru proiecte de cercetare face ca, pe termen lung, resursa umană a facultăților de științe politice să nu mai poată fi pusă în valoare.

12. Din cauza mediului restrâns al experților, lipsește expertiza pe o anumită țară sau regiune. Dacă, de exemplu, există la un moment dat evenimente majore dincolo de frontiera României – însă în aceeași regiune –, nu există persoane capabile să înțeleagă în profunzime ce se întâmplă, să ofere explicații publicului autohton etc. De exemplu, regiunile Balcanii de Vest sau Caucazul de Sud sunt acoperite profesionist doar de o persoană, maxim două. Abordare profesionistă înseamnă implicit cunoașterea limbilor din aceste regiuni – o mai veche carență care nu s-a estompat. De aceea, decidenții politici autohtoni nu pot lua decizii bazându-se pe o expertiză reală.
13. Nu există serii de științe politice/relații internaționale/studii de securitate ale editurilor. Cărțile cu adevărat relevante pentru domeniu sunt publicate la edituri foarte diverse, de multe ori același autor publicând o carte la o editură, următoarea carte la o altă editură ș.a.m.d.

În urmă cu câțiva ani, m-am aflat la Universitatea din Florența în calitate de profesor invitat. În autobuzul cu care am călătorit până la universitate am cunoscut o student româncă ce studia științe politice la această universitate unde predă și Sorina Soare, absolventă a FSPUB. S-a încheiat astfel un ciclu generational cel puțin: cei care au început să predea științe politice la mijlocul anilor '90 au contribuit la crearea unei generații de profesioniști care educă în prezent o altă generație de profesioniști, născuți în jurul anilor 2000. Din acest motiv, este într-adevăr momentul să ne întrebăm de unde am pornit, ce se întâmplă în prezent și care sunt provocările viitorului.

BIBLIOGRAFIE

- ASH, Timothy Garton, *Homelands: A personal history of Europe*, Bodley Head, 2023.
- BUZOGÁNY, Aron; Ramona COMAN; Francisco DE ARAUJO VASQUEZ, „Institutionalization, professionalization, and internationalization of Romanian political science”, in *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. XXI, no.2/2021, pp. 301-323.
- DRAGOMAN, Dragoș; Bogdan GHEORGHITA, „Structuring political science in Romania: A brief overview”, in *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. XXI, no.2/2021, pp. 287-300;
- LOVINESCU, Monica, *La apa Vavilonului*, Humanitas, București, 2023; *Etica neuitării*, Humanitas, București, 2023.
- TISMĂNEANU, Vladimir, *Noua stângă și Școala de la Frankfurt*, Editura Politică, București, 1976.